

بررسی حق عضویت در شرکت‌های تعاونی و سهامی

● به یکدیگر مساعدت کنیم و بکوشیم برای خودمان هم مفید باشیم

(رایفایزن)

احمد طاهری^{۳۰}

چکیده

با توجه به نقش مهم شرکت های تعاونی در شکل گیری و توسعه اقتصاد کشور، نیاز به شناخت هر چه بهتر این نوع شرکت وجود دارد. در مقابل شرکت های تعاونی، شرکت های تجاری قرار دارند که ضابطه و حقوق کلی عضویت و اعضاء با توجه به اهداف شرکت با هم تفاوت دارند در نتیجه ی همین تفاوت اهداف شرکت ها است که در شرکت تعاونی فقط اشخاص حقیقی و یا حقوقی غیر دولتی می توانند عضو شده و علاوه بر آن شرایط خاصی را نیز باید پذیرا شوند در حالی که در شرکت های تجاری همه ی اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی می توانند به عنوان سهامدار شناخته شده و معمولاً هنگام پذیره نویسی جز سرمایه ای که شخص به شرکت می آورد تابع شرایط خاصی نیستند. در این نوشتار تلاش شده تا با توجه به اصول و اهداف تعاون ضوابط حاکم در مورد حقوق و تکالیف عضویت تبیین گردد.

^{۳۰} - دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه اصفهان ahad.taheri@ut.ac.ir

کلید واژه ها

شرکت تعاونی، شرکت سهامی، عضو، سهامدار

مقدمه

یکی از پایه های اساسی اقتصاد کشور ما طبق اصل ۴۴ قانون اساسی بخش تعاونی می باشد که به عنوان یکی از پایه های اقتصادی کشور شناخته شده است و هم چنین طبق برنامه پنجم توسعه کشور، سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور باید به ۲۵ درصد اقتصاد ملی برسد و این نشان از اهمیت تعاون در کشور می باشد و هم چنین کشورهای بسیاری با استفاده از تعاون توانستند به اقتصاد خود، شکوفایی دهند. بخش تعاونی که برپایه ی مشارکت و همکاری برای رفع نیازهای جمعی استوار می باشد، نشان از اهمیّت اعضاء تعاونی و نحوه ی عضویت می باشد، در نتیجه قانون گذاران در این بخش باید توجه ویژه ای به اعضاء داشته باشند ، چون شرکت تعاونی نه بر پایه ی سود بلکه بر پایه ی همکاری و مشارکت اعضاء آن، سامان می یابد، با این حال هنوز هم توجه چندانی به این بخش تعاونی که شرکت تعاونی بر پایه ی آن استوار است، نشده است و حتی در مواد قانونی نسبت به شرکت های تعاونی، به صورت محدود به این موضوع پرداخته است شناخت حقوق اعضاء و نحوه ی عضویت در شرکت های تعاونی به خصوص اینکه اعضاء به حقوق و تکالیف خود واقف شوند می تواند کارایی شرکت تعاونی را به چندین برابر افزایش دهد، باید این به سوالات جواب مناسبی داده شود که اعضای شرکت تعاونی در هنگام عضویت از چه حقوقی برخوردار هستند؟ چه ضوابطی و حقوقی بر اعضای شرکت تعاونی حاکم است؟ ضوابط و حقوق عضویت در شرکت تعاونی چه تفاوتی با عضویت در شرکتهای

سهامی دارند؟ در مقاله پیش رو ما به بررسی سوال های ذکرشده خواهیم بود، تحقیق پیش رو می تواند برای فعالان بخش تعاون و همچنین دانشجویان و پژوهشگران حقوق، حقوق دانان، قضات ، وکلا و به طور کلی جامعه ی حقوقی مفید باشد.

۱. تعریف عضو در شرکت تعاونی

عضو در لغت به معنای یک فرد از جماعت، یا یک تن از جمعیتی، کارمند یک اداره یا موسسه ی دولتی یا ملی می باشد(دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۴۰۵۸). قانون اصلاح بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷ در ماده ۸ خود مقرر می دارد: «عضو در شرکتهای تعاونی شخصی است حقیقی یا حقوقی غیر دولتی که واجد شرایط مندرج در این قانون بوده و ملتزم به اهداف بخش تعاونی و اساسنامه قانونی آن تعاونی باشد.»

برای مسئولیت پذیری شرکت مدل هایی معرفی شده است. بر اساس مدل کارول که در سال ۱۹۷۹ معرفی شد مسئولیت شرکت شامل چهار بخش مجزا است که عبارتند از اول مسئولیت اقتصادی به معنای سودمند بودن، حداکثر کردن بازده و حداقل کردن هزینه ها؛ دوم مسئولیت حقوقی به معنای التزام به تبعیت از قوانین و مقررات؛ سوم مسئولیت اخلاقی به معنای رفتار عادلانه و منصفانه و پرهیز از اضرار به غیر؛ و چهارم مسئولیت مبتنی بر نوع دوستی^۲ و فداکاری به معنای التزام به بهتر

^۲Carroll
^۳Philanthropy

کردن وضع زندگی جامعه میزبان. از میان مسئولیت های فوق موارد اول و دوم برای شرکت الزام آور می باشند در حالی که بر عهده گرفتن موارد سوم و چهارم مطلوب اما اختیاری و داوطلبانه است (کارول و بک هولز، ۲۰۰۳: ۴۲). موارد سوم و چهارم را ذیل عنوان مسئولیت اجتماعی بررسی می کنند.

در حالی که در شرکت تعاونی نه برپایه ی سود بلکه اساساً بر پایه ی این است که اعضا باید درک کنند که کارکردن با یکدیگر، از زمانی که به تنهایی کار کنند، خیلی موفقیت آمیزتر است اعضا باید خود را برای کمک به دیگران آماده کنند تا انتظار کمک از آنها را داشته باشند (نیلسون، ۱۹۹۶: ۱۲).

شرایط عضویت در تعاونی

در ماده ۹ قانون بخش تعاونی ایران شرایطی برای عضویت در نظر گرفته شده است، که در ادامه به بررسی آن می پردازیم.

۱ - تابعیت جمهوری اسلامی ایران. اولین شرط برای ورود به عضویت در شرکت تعاونی داشتن تابعیت جمهوری اسلامی ایران است، در نتیجه اتباع بیگانه ساکن در ایران نمی توانند عضو تعاونی شوند. در حالی که اولین اصل از اصول هفتگانه بین المللی تعاون داوطلبانه بودن عضویت و درهای باز می باشد. به عبارت دیگر تعاونی ها سازمانهای داوطلبانه ای هستند و در آن به روی کلیه افرادی که مایل به تهیه خدمات مورد نیاز خود از تعاونی بوده و مسئولیت عضویت را بپذیرند باز است و هیچگونه محدودیت

جنسی، اجتماعی، نژادی، سیاسی و مذهبی برای عضویت وجود ندارد (طالب، ۱۳۸۴: ۱۰۹)؛ در حالی که در آلمان^{۳۳} و فرانسه^{۳۴} شرط عضویت در تعاونی منوط به داشتن منطقه مسکونی یا حوزه فعالیت در محل شرکت بوده و لازم نیست اعضاء تبعه ی آلمان یا فرانسه باشند. همچنین طبق ماده ۱۲۰ قانون کار ۱۳۶۹، اتباع بیگانه در صورتی که روادید ورود با حق کار مشخص بوده و مطابق قوانین و آیین نامه های مربوطه، پروانه کار دریافت نموده باشند، می توانند در ایران مشغول به کار شوند، ولی طبق این ماده محدود شده و از زمینه استفاده از تخصص های آنان فراهم نمی آید.

ولی از آنجایی که موسسه تعاونی، موسسه ای جهانی نیست و درهای آن به روی همه ی افراد جهان باز نمی باشد و کشورها در قلمرو منافع ملی خیلی موارد را محدود می کنند و اصل پاسخگویی تعاونی حاکم بر اصل دواطلبانه بودن و درهای باز می باشد، در نتیجه اگر پتانسیل تعاونی اجازه ی عضویت را ندهد می توان در ورود به عضویت شرط گذاشت. البته ناگفته نماند که سهامدار شدن در شرکت های سهامی نیز برای خارجیان مشروط به شرایط خاصی است.

۲ - عدم ممنوعیت قانونی و حجر. عدم ممنوعیت قانونی یعنی در قانون خاصی شخص از عضویت در تعاونی منع نشده باشد و در اصطلاح حقوقی حجر به معنی عدم اهلیت استیفا است و می توانیم در تعریف آن بگوییم «حجر عبارت است از منع شخص

^{۳۳} تبصره ۲ ماده ۸ قانون تعاون جمهوری فدرال آلمان

^{۳۴} ماده ۵۵۶ قانون تعاون فرانسه

به حکم قانون از اینکه بتواند امور خود را به طور مستقل و بدون دخالت دیگری اداره کند و شخصا اعمال حقوقی انجام دهد» و نیز «عدم توانایی قانونی شخص در اعمال و اجرای حق». (صفایی، ۲۰۷: ۱۳۸۷) و به شخصی هم که برخوردار از چنین حالتی باشد محجور اطلاق می گردد. این بند برخلاف منافع محجورین می باشد و مخالف ماده ۹۵۸ قانون مدنی می باشد که اهلیت استیفاء را محدود می کرد، در حالی که این بند اهلیت تمتع را محدود می کند و ماده فوق الذکر مقرر می داشت: «هر انسان متمتع از حقوق مدنی خواهد بود، لیکن هیچ کس نمی تواند حقوق خود را اجرا کند مگر اینکه برای این امر اهلیت قانونی داشته باشد.» در بعضی از کشورها از جمله استرالیا اشخاص زیر ۱۸ سال که جزء صغار و از محجورین می باشند، نیز می توانند در شرکت تعاونی عضو بشوند ولی حق مدیریت شرکت و نیز حق رای در شرکت تعاونی را دارا نیستند (بند ۳ و ۲ ماده ۶۴ قانون شرکتهای تعاونی مصوب سال ۲۰۰۲). عدم درج سن خاصی برای عضویت و به جای آن آوردن واژه مبهم «حجر»، موجب تفسیرهای گوناگون شده و به ضرر عده خاصی تمام می شود، در حالی که در ماده ۷۹ قانون کار مصوب ۱۳۶۹ مقرر شده: «به کار گماردن افراد کمتر از ۱۵ سال تمام ممنوع است»

۳ - خرید حداقل سهام مقرر در اساسنامه

۴ - درخواست کتبی عضویت و تعهد رعایت مقررات اساسنامه تعاونی.

۵- عدم عضویت در تعاونی مشابه نظر به اینکه عضویت در تعاونی مشابه به شخص این امکان را می دهد که در عین حال و هم زمان از خدمات دو شرکت تعاونی بهره مند گردد برای جلوگیری از این موضوع قانون عضویت در دو تعاونی مشابه را ممنوع اعلام نموده است (شهریور، ۱۳۸۰: ۴۴)؛ چون امکانات تعاونی محدود به نیازها می باشد.

۶- داشتن گواهی پایان خدمت یا معافیت از خدمت: شرط دیگری که برای ورود به عضویت در شرکتهای تعاونی لازم است ولی قانون شرکت های تعاونی متذکر آن نشده است داشتن گواهی پایان خدمت یا معافیت از خدمت می باشد. بند ه ماده ۱۰ قانون خدمت وظیفه ی عمومی سال ۱۳۶۳ مقرر می دارد که صدور پروانه ی کسب و اجازه ی اشتغال و عضویت در شرکت های تعاونی منوط به داشتن گواهی پایان خدمت یا معافیت از خدمت می باشد.

یکی از صاحب نظران تعاون برای عضویت در تعاونی ۹ شرط لازم را بر می شمرد

۱. افراد باید در کسب و کار خود کارآمد باشند.
۲. باید به تعاون و تعاونی معتقد باشند.
۳. از لحاظ مالی و کسب و کار خود موفق و در رشته ی خود کوشا باشند.
۴. به ارزش کالا واقف بوده و به رویه های خرید و فروش آگاه باشند.
۵. در جستجو و دنبال چیزهای بی ارزش نباشند.
۶. دارای مناعت نفس بوده و توانا، لایق و با اراده باشند.

۷. موضوع رقابت را درک کنند و انتظار نداشته باشند که در هر مبارزه ای موفق گردند.

۸. باید حاضر باشند منافع فعلی و فوتی را فدای منافع پایدار آینده بنمایند.

(سازمان مرکزی تعاون کشور، ۱۳۴۸: ۳۵۶)

۴- حداقل و حداکثر تعداد عضو

ماده ۶ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مقرر می دارد: «حداقل و حداکثر تعداد عضو در تعاونی ها به نسبت سرمایه و فرصت اشتغال و نوع فعالیت و رعایت اصل عدم تمرکز و تداول ثروت، به وسیله ی آئین نامه ای تعیین می شود که به تصویب وزارت تعاون می رسد ولی در هر صورت، تعداد اعضاء نباید کمتر از ۷ باشد». این آئین نامه با عنوان آئین نامه مواد ۶ و ۲۰ قانون بخش تعاونی در سال ۱۳۷۷ به تصویب رسید و به موجب ماده یک این آئین نامه حداقل تعداد اعضاء در زمان ثبت و دوران فعالیت، در شرکت های تعاونی مصرف از ۲۵۰ عضو و شرکت های تعاونی عام از ۵۰۰ عضو نباید کمتر باشد. در شرکت های اشتغال زا، که به منظور ایجاد اشتغال تولیدی یا خدماتی برای اعضاء تشکیل می شود، تعداد اعضاء نباید با رعایت حداقل مزبور، از تعداد فرصت های شغلی دائمی طرح و یا واحد تعاونی کمتر باشد. ۸۰٪ مشاغل دائمی این شرکت ها باید به اعضای تعاونی واگذار شود. حداکثر تعداد اعضاء در انواع شرکت های تعاونی، محدودیتی ندارد به استثنای آن گروه از شرکت های تعاونی مسکن که احداث واحدهای مسکونی

اعضاء را برعهده دارند که حداکثر تعداد اعضای آنها نباید از ۵۰۰ نفر بیشتر باشد (حسنی، ۱۳۸۴: ۶۶).

۱- شرکت تعاونی مصرف حداقل ۲۵۰ عضو

۲- در انواع شرکتهای تعاونی عام حداقل ۵۰۰ عضو

۳- در سایر شرکت ها و اتحادیه های تعاونی حداقل ۷ عضو

در شرکتهای تعاونی مسکن حداکثر تعداد عضو ۵۰۰ عضو می باشد و این با اصول بین المللی تعاون که برای عضویت نیاستی محدودیت ایجاد کرد تنافی دارد. قانون تعاون در جمهوری فدرال آلمان حداقل تعداد اعضاء را در شرکتهای تعاونی مشخص کرده و ماده ۴ مقرر نموده است «حداقل تعداد اعضاء در تعاونی نباید کمتر از ۷ نفر باشد». قانون تعاون آلمان هیچگونه محدودیتی را از نظر حداکثر تعداد عضو در شرکتهای تعاونی ایجاد نکرده است. در کشور فرانسه نیز قانون نسبت به تعیین حداقل تعداد عضو در شرکتهای تعاونی اقدام نموده است. ماده ۵۵۶ قانون تعاون جمهوری فرانسه تصریح کرده نموده است که «هر شرکت تعاونی حداقل باید ۷ عضو داشته باشد». در فرانسه قانون به حداکثر تعداد اعضاء در شرکتهای تعاونی اشاره ای ننموده است. (شهریور، ۱۳۸۰: ۵۴-۵۵)

۵- خروج عضویت

خروج عضو از شرکت تعاونی ممکن است در اثر استعفا و فوت عضو یا اخراج او از عضویت پیش آید. این است که باید گفت خروج از شرکت تعاونی ممکن است اختیار

باشد یا غیر اختیاری یعنی قهری باشد. (حسنی، ۱۳۸۴: ۶۵) قانون گذار در ماده ۱۲ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مقرر می دارد: «خروج عضو از تعاونی اختیاری است و نمی توان از آن منع کرد» سپس قانون گذار با دو تبصره دایره ی عبارات خود را می کند چون «ما من عام الا وقد خص».

تبصره ۱: اعضای متخصص تعاونی های تولید، حداقل شش ماه قبل از استعفاء باید مراتب را کتبا به اطلاع تعاونی برسانند.

تبصره ۲: در صورتی که خروج عضو موجب ضرری برای شرکت تعاونی باشد، وی ملزم به جبران آن است.

شرط اول مربوط به شرکت های تعاونی تولید است ولی شرط دوم شامل تمام شرکت های تعاونی، اعم از تولید و توزیع می باشد. در علت شرط اول می توان گفت که از آنجا که، عضو متخصص در فعالیت تعاونی های تولید، معمولاً نقش موثر دارد؛ لذا قانون خواسته است که شرکت تعاونی قبل از خارج شدن عضو متخصص از شرکت، فرصتی برای تنظیم کارهای خود بدون عضو مزبور یا جلب متخصص جدید جهت جایگزینی وی، داشته باشد. شرط دوم جنبه ی کلی داشته و برای جلوگیری از ضرری است که از خروج عضو به شرکت تعاونی وارد می شود (حسنی، ۱۳۸۴: ۶۹). تبصره ۱ مفهوم مخالف ندارد؛ یعنی نمی توان گفت که اعضای متخصص، بعد از اطلاع رسانی کتبی، حداقل تا شش ماه نمی توانند از تعاونی خارج شوند بلکه به محض اطلاع رسانی و بدون رعایت حداقل شش ماه

مقرر در تبصره یا حتی یا بدون اطلاع رسانی کتبی می توانند از تعاونی خارج شوند ولی در صورت ورود ضرر مسئول جبران خسارات وارده خواهند بود و از ظاهر این تبصره فهمیده می شود که اگر عضو شرایط تبصره را رعایت کرد و بیرون رفت، نباید مسئول باشد حتی اگر بعد از خروج او یعنی بعد از شش ماه ضرری برای شرکت متصور شود. در کشوری مثل آفریقای جنوبی مسئولیت اعضاء صرفاً محدود به ارزش اسمی سهام آن ها می باشد(بند ۱ ماده ۲۳ قانون شرکت های تعاونی ۲۰۰۵).

به ماده ۱۲ قانون بخش تعاونی و تبصره های آن ایراداتی وارد است. از جمله اینکه نه در این ماده و نه در مواد مربوط به وظایف و اختیارات هیات مدیره و مجمع عمومی مرجعی که باید به خروج عضو صحه بگذارد مشخص نشده است. در تبصره ی ۱ ماده مزبور با توجه به اینکه عضو متخصص در تعاونی های تولید تعریف نشده است، مشمولین تبصره مزبور مشخص نمی باشد. به علاوه چون قانون بخش تعاونی فرقی بین آثار تبعی اخراج و استعفاء، قائل نشده است؛ لذا قید اینکه اعضای متخصص تعاونی های تولید مکلف هستند، شش ماه قبل از استعفاء مراتب را به تعاونی اطلاع دهند خصوصاً از حیث آنکه تضمینی برای این تکلیف عضو مشخص نشده است، مشکلی را حل نمی کند. (شهریور، ۱۳۸۰: ۴۷) این ایراد که مرجع خروج عضو مشخص نشده است قابل رفع است چون هر جایی که مرجع حل اختلاف مشخص نشده باشد مراجع دادگستری به عنوان مراجع عام تظلم خواهی می باشند.

در تبصره ی ۲ ماده ۱۲ مرجع تشخیص زیان وارده از ناحیه عضو به تعاونی مشخص نشده و به علاوه خروج عضو در صورتی می تواند متضمن جبران ضرر تعاونی باشد که ناشی از عدم ایفای تعهدات باشد. چنانچه ضرر صرفاً در اثر خروج حاصل شود عادلانه نیست که از عضو مطالبه گردد. این طرز تلقی به مثابه ی آن است که در قانون مالک و مستاجر، مستأجر مکلف شود در صورتی که تخلیه مورد اجاره، ضرری را به مالک وارد آورد در حین تخلیه زیان احتمالی را جبران نماید. مفاد تبصره ی مزبور اصل اختیار بودن عضویت را که در ماده ۱۲ مورد تصریح قرار گرفته مخدوش ساخته و اعضای فعال تعاونی ها را به جهت ترس از ضرر و زیان احتمالی ناشی از خروج از عضویت تعاونی در از حق خروج اختیاری نگران می سازد (شهریور، ۱۳۸۰: ۴۷). البته می توان گفت که، تبصره ی ۲ ماده ۱۲ مربوط به اعضای عادی و اعضای متخصصی که شرایط مقرر در تبصره ۱ را رعایت نکرده اند می باشد چون عضو متخصص اگر شرایط مقرر در تبصره ۱ را رعایت کرد و بیرون رفت نباید مسئول شناخته شود حتی اگر بعد از خروج او شرکت ضرری ببیند چون قانون گذار فرض کرده است ولو اینکه به نظر می رسد ضرر ناشی از اقدام متخصص باشد چون شرایط مقرر در تبصره را رعایت کرده است دیگر منتسب به متخصص نیست؛ چون فرصت کافی برای شرکت در جهت تدارک جایگزینی جدید بوده است (مثل جایی که یکی آتشی را عمدا روشن کرده و دیگری با اینکه می توانسته فرار کند و راه فرار نیز داشته ولی فرار نمی کند)؛ در نتیجه به دلیل عدم انتساب خسارات به عضو متخصص، ضرر و زیان را نمی توان

از او دریافت کرد در واقع مهلت شش ماه در تبصره ۱ اماره محسوب می گردد که قانون گذار زیان ناشی خروج بعد از شش ماه را قبول نمی کند. اما سوالی که به ذهن می رسد این است که آیا مسئولیت تعدادی از اعضاء را می توان سلب کرد؟ بند ۱ ماده ۶۴ قانون شرکت های تعاونی استرالیا، سلب مسئولیت اعضاء را به موجب توافق و یا حتی سند رسمی مجاز نمی شمارد (بند ۱ ماده ۶۴ قانون شرکت های تعاونی استرالیا ۲۰۰۲) و در حقوق ایران نیز با توجه به اینکه قواعد مربوط به مسئولیت معمولاً امری بوده، سلب مسئولیت اعضاء به موجب توافق یا هر چیز دیگر قابل ترتیب اثر نیست.

۶- اخراج عضو

شرکت تعاونی بر پایه و بنیان اعتماد و همکاری اعضاء به یکدیگر پایه ریزی شده است و وقتی عضو بنا به عدم همکاری و بی اعتمادی می نماید به تبع آن شرایط عضویت را به راحتی زیر پا گذاشته و اساسنامه را نقض می کند، به خصوص اینکه بی اطمینانی و ناباوری در ایران مانند بسیاری از ممالک دیگر جهان مخصوصاً کشورهای که بر اساس تمرکز اداری اداره می شوند، بزرگترین مانع پیشرفت فعالیت اقتصادی و اجتماعی است. اکثر پدر و مادر های ایرانی برای آرام کردن و جلوگیری از گریه و بهانه گیری اطفال خردسال خود دانسته و ندانسته به هزار گونه وعده و وعید متوسل می شوند که یک درصد آن را عمل نمی کنند. کودک ایرانی در تمام دوران رشد و ایام تحصیل حتی به ثبات و حقیقت گفتار پدر و مادر و مربیان خود هم نمی توانند اطمینان داشته

باشند و وقتی با این طرز تربیت رشد و تکامل یافت بالطبع به دوست و همکار و همسر و اطرافیان خود نمی توانند اعتماد نشان دهد(ناهید، ۱۳۴۶: ۲۷۷) و این بزرگترین مانع در راه همکاری اعضاء با یکدیگر می باشد. اخراج عضو یکی دیگر از موارد خروج قهری عضو از شرکت تعاونی است و آن در مواردی معین و در نتیجه تحقق شرایطی خاص می تواند صورت گیرد(حسنی، ۱۳۸۴: ۶۹). ماده ۱۳ قانون بخش تعاونی مقرر می دارد: «در موارد زیر عضو از تعاونی اخراج می شود:

- ۱- از دست دادن هر یک از شرایط عضویت مقرر در این قانون.
 - ۲- عدم رعایت مقررات اساسنامه و سایر تعهدات قانونی پس از دو اخطار کتبی توسط هیأت مدیره به فاصله ۱۵ روز و گذشتن ۱۵ روز از تاریخ اخطار دوم با تصویب مجمع عمومی فوق العاده.
 - ۳- ارتکاب اعمالی که موجب زیان مادی تعاونی شود و وی نتواند ظرف مدت یک سال آن را جبران نماید یا اعمالی که به حیثیت و اعتبار تعاونی لطمه وارد کند یا با تعاونی رقابتی ناسالم بنماید.
- تبصره - تشخیص موارد فوق بنا به پیشنهاد هر یک از هیات مدیره یا بازرسان و تصویب مجمع عمومی خواهد بود.»

و طبق ماده ۱۴ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران که مقرر می

دارد: «ماده ۱۴ - در صورت فوت عضو ورثه وی که واجد شرایط و ملتزم به رعایت

مقررات تعاونی باشند، عضو تعاونی شناخته شده و در صورت تعدد بایستی مابه‌التفاوت افزایش سهم ناشی از تعدد خود را به تعاونی بپردازند. اما اگر کتباً اعلام نمایند که مایل به ادامه عضویت در تعاونی نیستند و یا هیچ‌کدام واجد شرایط نباشند، عضویت لغو می‌گردد.

تبصره - اگر تعداد ورثه بیش از ظرفیت تعاونی باشد، یک یا چند نفر به تعداد مورد نیاز تعاونی با توافق سایر ورثه عضو تعاونی شناخته می‌شوند.»

۷- حقوق عضو

۷-۱- حقوق عضو در شرکت تعاونی

از جمله حقوق اعضاء در شرکت تعاونی عبارتند از:

الف) حق حضور در مجامع و حق رأی

ماده ۳۰ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی مقرر می‌دارد: «مجمع عمومی که بر اساس این قانون بالاترین مجمع اتخاذ تصمیم و نظارت در امور شرکتهای تعاونی می‌باشد، از اجتماع اعضاء تعاونی یا نمایندگان تام‌الاختیار به صورت عادی و فوق‌العاده تشکیل می‌شود و هر عضو بدون در نظر گرفتن میزان سهم فقط دارای یک رأی است.» سهام اعضاء آن میزان پولی است که اعضاء سرمایه گذاری کرده تا مالک شرکت شوند و سهم تا پایان عضویت قابل استرداد نیست (زیم بل من، ۴۹: ۲۰۰۲).

ب) حق نظارت

ماده ۱۰ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بیان می‌دارد: «اعضاء در کلیه امور تعاونی طبق اساسنامه حق نظارت دارند». یکی از بارزترین مشخصات و مختصات شرکت های تعاونی اعتباری طبق اصول رایفایزن مسئولیت نامحدود اعضاء می باشد. در شرکت تعاونی اعتبار روستائی هریک از اعضاء طبق اساسنامه در قبال دیون و بدهی های شرکت مسئول خواهد بود و بر اساس این اصل است که هر فرد عضو باید با کمال دقت و با هوشیاری کامل بر گردش کار و وامهای پرداختی از طرف شرکت نظارت و مراقبت نماید (ناهید، ۱۳۴۶: ۱۰۵).

ج) حق درخواست تشکیل مجامع عمومی

تبصره ۱ ماده ۳۵ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد: «ماده ۳۵ - مجمع عمومی فوق‌العاده به منظور تغییر مواد در اساسنامه (در حدود این قانون)، تصمیم‌گیری نسبت به عزل یا قبول استعفای هیأت‌مدیره و انحلال یا ادغام تعاونی تشکیل می‌گردد.

تبصره ۱ - مجمع عمومی فوق‌العاده بنا به تقاضای کتبی حداقل یک سوم اعضاء تعاونی و یا اکثریت مطلق اعضاء هیأت‌مدیره و یا بازررس یا بازرسان با حضور حداقل دو سوم اعضاء کل مجمع تشکیل می‌شود. در تعاونی های دارای بیش از پانصد نفر عضو در

صورتی که بار اول با دو سوم اعضاء تشکیل نشود، بار دوم با نصف به علاوه یک رسمیت خواهد داشت.»

د) حق انتقال سهام

ماده ۲۲ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بیان می دارد: «عضو یا اعضای تعاونی می توانند با رعایت مقررات این قانون سهم خود را به سایر اعضاء و یا افراد جدید واجد شرایط واگذار نمایند.»

ه) حق بهره وری از سود خالص

بند ۵ ماده ۲۵ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در این مورد چنین است: «ماده ۲۵ - سود خالص شرکت ها و اتحادیه های تعاونی در هر سال مالی به ترتیب زیر تقسیم می شود: ۵ - پس از کسر وجوه فوق باقیمانده سود خالص به ترتیبی که در اساسنامه و شرایط ضمن عقد پذیرفته می شود تقسیم می گردد.» در بعضی از کشورها اعضای شرکت تعاونی، نسبت به مازادی که در هر پایان هر دوره ی مالی باقی می ماند آن را به صورت یکسان در بین اعضاء تقسیم می کنند، و این تقسیم بدون توجه به میزان کار عضو، صورت می گیرد و این مشکلی برای کار به وجود می آورد و آن اینکه، انگیزه اعضاء برای کار کاهش داده و به تنبلی و استفاده رایگان و به اصطلاح سواری رایگان^{۳۵} تلاش و کوشش دیگران منجر می شود. (نگانوا و فرر، ۹: ۲۰۱۰) البته کمی میزان منافع معاملاتی که انتظار تقسیم آن بین اعضاء می رود خود از مشکلات تعاونی می باشد (عارف، ۴: ۲۰۱۱).

ک) حق انتخاب شدن به عضویت هیات مدیره و بازرسی

ماده ۳۶ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مقرر می دارد: « ماده ۳۶ - اداره امور تعاونی طبق اساسنامه بر عهده هیأت مدیره ای مرکب از حداقل ۳ نفر و حداکثر ۷ نفر عضو اصلی و تا یک سوم اعضاء اصلی، اعضاء علی البدل می باشند ولی برای تعاونی های بزرگ در مقابل افزایش هر چهارصد نفر یک نفر می تواند به اعضاء اصلی هیأت مدیره و یک نفر به اعضاء علی البدل بیفزاید مشروط بر آنکه تعداد از پانزده نفر بیشتر نشود که برای مدت دو سال و با رأی مخفی انتخاب می شوند. اخذ رأی برای انتخاب اعضاء اصلی و علی البدل در یک نوبت به عمل می آید و حائزین اکثریت بعد از اعضاء اصلی به ترتیب اعضاء علی البدل شناخته می شوند و انتخاب مجدد هر یک از اعضاء اصلی و علی البدل بلامانع است.

تبصره ۱ - انتخاب اعضاء هیأت مدیره و علی البدل با اکثریت مطلق آراء مجمع عمومی بوده و در صورتی که در دوره اول رأی گیری تمام یا بعضی از داوطلبان حائز اکثریت مطلق نگردند بلافاصله از بین دارندگان بیشترین آراء به تعداد دو برابر مورد نیاز برای تکمیل هیأت مدیره و علی البدل با اکثریت نسبی رأی گیری به عمل می آید.

تبصره ۲ - هیأت مدیره در اولین جلسه از میان خود یک نفر را به عنوان رئیس هیأت مدیره و یک نفر را به عنوان نایب رئیس و یک یا دو نفر را به عنوان منشی انتخاب می‌کند.

تبصره ۳ - در صورت استعفاء، فوت، ممنوعیت قانونی و یا غیبت غیر موجه مکرر (به نحوی که در اساسنامه تعیین می‌شود) اعضاء هیأت مدیره، یکی از اعضاء علی‌البدل به ترتیب آراء بیشتر برای بقیه مدت مقرر به جانشینی وی در جلسات هیأت مدیره شرکت می‌نماید.

تبصره ۴ - خدمات اعضاء هیأت مدیره در ازاء عضویت در هیأت مدیره شرکتهای تعاونی بلاعوض است ولی هزینه اجرای مأموریت هایی که از طرف تعاونی در حدود بودجه مصوب مجمع عمومی به آنان ارجاع می‌شود قابل پرداخت است و مجمع می‌تواند مبلغی از سود خالص را به عنوان پاداش به آنان بپردازد»

گ) حق استعفا

طبق ماده ۱۲ قانون بخش تعاونی ایران «خروج عضو از تعاونی اختیاری است و نمی‌توان از آن منع کرد».

و) حق استفاده از پاداش سالانه

بند ۴ ماده ۲۵ مقرر می‌دارد: «ماده ۲۵ - سود خالص شرکتهای و اتحادیه‌های تعاونی

در هر سال مالی به ترتیب زیر تقسیم می‌شود:

۴- درصدی از سود جهت پاداش به اعضاء، کارکنان، مدیران و بازرسان به پیشنهاد

هیأت مدیره و تصویب مجمع عمومی تخصیص داده می‌شود.»

ی) حق استفاده از خدمات تعاونی

عضو حق دارد از خدمات، امکانات و تسهیلاتی که شرکت تعاونی ارائه می‌کند بهره

مند شود. استفاده از خدمات شرکت تعاونی حقی است که به طور طبیعی برای عضو در

اثر عضویت در تعاونی ایجاد می‌شود و نمی‌توان وی را از این حق محروم ساخت و نیز

نمی‌توان در استفاده از آن تبعیض و یا محدودیتی قائل شد (حسینی، حقوق تعاونیها، ج

اول، ۱۳۷۴: ۵۳ به نقل از شهریور، ۱۳۸۰: ۶۲).

۸- تکالیف عضو

۸-۱- تکالیف عضو در شرکت تعاونی

با اینکه در مقاله ی پیش رو ما به حقوق اعضاء در مقایسه با شرکت های تجاری

پرداخته ایم ولی باید توجه داشت که شرکت تعاونی متعلق به اعضاست و نباید مرتکب

هیچ اشتباهی در اجرای این اصل، که شرکت تعاونی فقط به اعضای خود خدمات می‌دهد

شوند(وزارت کشاورزی، ۱۱: ۲۰۰۰). تعلق شرکت تعاونی به اعضاء از همین اصل استنباط

می‌گردد. عدم رعایت قانون و اساسنامه یا هر اقدامی که منجر به کاهش کارایی یا ضرر

به شرکت تعاونی شود ممکن عضو را در معرض اخراج قرار دهد.

۹- تفاوت شرکت های سهامی و تعاونی با در نظر گرفتن ضوابط کلی

و حقوق عضویت

شرکت های تعاونی	شرکت های سهامی
۱. عضو: شخص حقیقی یا حقوقی غیر دولتی	۱. سهامدار: اعم از هر شخص حقیقی یا حقوقی
۲. اصول عضویت: اصل اختیاری بودن عضویت و داوطلبانه بودن درهای بودن باز	۲. اصول سهامدار شدن: اصل خاصی ندارد معمولاً پذیره نویسی کافی است
۳. شرایط عضویت:	
۳,۱. تابعیت جمهوری اسلامی ایران	۳. شرایط سهامدار شدن:
۳,۲. عدم ممنوعیت قانونی و حجر	۳,۱. ممنوعیت قانونی و حجر وجود ندارد
۳,۳. خرید حداقل سهام مقرر در اساسنامه	مگر برای مدیران
۳,۴. درخواست کتبی عضویت و تعهد رعایت مقررات اساسنامه تعاونی.	۳,۲. پذیره نویسی
۳,۵. عدم عضویت در تعاونی مشابه	۴. حداقل و حداکثر تعداد سهامدار در شرکت سهامی
۳,۶. داشتن گواهی پایان خدمت یا معافیت از خدمت برای آقایان	۴,۱. در شرکت سهامی خاص ۳ عضو
۴. حداقل و حداکثر عضو در شرکت تعاونی	۴,۲. در شرکت سهامی عام ۵ عضو

<p>۵. خروج سهامدار: محدودیتی وجود ندارد ولی در شرکت سهامی خاص ممکن است مشروط به شرایطی شود</p> <p>۶. اخراج سهامدار: ممکن نیست مگر در مورد موضوع ماده ۳۵ و ۴۵ لایحه اصلاح قانون تجارت</p> <p>۷. حقوق سهامدار:</p>	<p>۴,۱. شرکت تعاونی مصرف حداقل ۲۵۰ عضو</p> <p>۴,۲. در انواع شرکتهای تعاونی عام حداقل ۵۰۰ عضو</p> <p>۴,۳. در سایر شرکت ها و اتحادیه های تعاونی حداقل ۷ عضو</p> <p>۴,۴. در شرکتهای تعاونی مسکن حداکثر تعداد عضو ۵۰۰ عضو می باشد</p>
<p>۷,۱. سهمی شدن در سود</p> <p>۷,۲. سهمی شدن در دارایی شرکت در صورت تصفیه</p> <p>۷,۳. حق عضویت در شرکت</p> <p>۷,۴. حق رای</p> <p>۷,۵. حق انتقال سهام به وسیله دارنده آن</p>	<p>۵. خروج عضویت: اختیاری می باشد</p> <p>۶. اخراج عضو:</p> <p>۶,۱. از دست دادن هر یک از شرایط عضویت مقرر در قانون</p> <p>۶,۲. عدم رعایت مقررات اساسنامه و سایر تعهدات قانونی</p> <p>۶,۳. ارتکاب اعمالی که موجب زیان مادی تعاونی شود و وی نتواند ظرف مدت یک سال آن را جبران نماید یا اعمالی که به</p>

	<p>حیثیت و اعتبار تعاونی لطمه وارد کند یا با تعاونی رقابتی ناسالم بنماید.</p> <p>۷. حقوق عضو:</p> <p>۷,۱. حق حضور در مجامع و حق رای</p> <p>۷,۲. حق نظارت</p> <p>۷,۳. حق درخواست تشکیل مجامع</p> <p>عمومی</p> <p>۷,۴. حق انتقال سهام</p> <p>۷,۵. حق بهره وری از سود خالص</p> <p>۷,۶. حق انتخاب شدن به عضویت هیات</p> <p>مدیره و بازرسی</p> <p>۷,۷. حق استعفاء</p> <p>۷,۸. حق استفاده از پاداش سالانه</p> <p>۷,۹. حق استفاده از خدمات تعاونی</p>
--	--

به طور کلی کسانی که می خواهند شرکت تعاونی تشکیل دهند می بایست در نظر داشته باشند که شرکتهای تعاونی سازمانهای صرفا تجارتي نیستند که به وسیله ی اعضا و برای خود آنها اداره می شود، بلکه این شرکت ها سازمان هایی هستند با روش های خاصی که مبتنی بر اصول تعاون است، اداره می شوند. فهرستی از تفاوت های یک شرکت

تعاونی با سایر شرکت های سهامی به تشخیص و شناخت هر چه بهتر خصوصیات تعاونی ها کمک می کند (ملکی، ابراهیم زاده، ۱۳۸۳: ۵).

نتیجه گیری

با توجه به اهمیت شرکت تعاونی در پایه ریزی اقتصاد کشور، اعضاء از حقوق ذیل برخوردار بوده که متفاوت از شرکت های سهامی که بر پایه ی سود بنیان نهاده شده اند می باشد.

۱- در شرکت های تعاونی فقط اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی (اشخاص حقوقی حقوق خصوصی و اشخاص حقوقی عمومی غیر دولتی) عضو شوند و علاوه بر این اصول خاصی را نیز باید پذیرا شوند در حالی که در شرکت های سهامی از این حیث برای سهامداران محدودیتی وجود ندارد.

۲- در شرکت های تعاونی علاوه بر تعهد اعضاء به رعایت مقررات اساسنامه و خرید حداقل سهام قید شده در آن، باید تبعه ی ایران بوده و دارای ممنوعیت قانونی و محجور نباشد و به خصوص اینکه متقاضیان مرد باید دارای گواهی پایان خدمت یا معافیت از

خدمت را دارا باشند حال آنکه شرکت سهامی، شرکتی است که حتی افراد محجور نیز می توانند به عنوان سهامدار شناخته شده و داشتن تابعیت ایرانی یا گواهی پایان خدمت سربازی نیز برایشان لازم نیست و شرکت سهامی از نوع شرکت سهامی خاص برای تشکیل شدن تنها به سه نفر و شرکت سهامی عام برای تشکیل یافتن تنها به پنج نفر احتیاج دارد و محدودیتی از لحاظ حداکثری وجود ندارد، حال آنکه شرکت تعاونی مصرف با حداقل ۲۵۰ عضو و شرکت تعاونی عام با حداقل ۵۰۰ عضو و سایر شرکت و اتحادیه های تعاونی با حداقل هفت عضو تشکیل یافته و شروع به فعالیت می کنند هم چنین برخلاف شرکت های سهامی، شرکت های تعاونی مسکن نمی توانند بیش از ۵۰۰ عضو داشته باشند.

۳- خروج اعضاء در شرکت تعاونی اختیار بوده و اخراج عضو تحت شرایط خاصی از جمله عدم رعایت مقررات اساسنامه یا از دست دادن شرایط عضویت پذیرفته شده است ولی در شرکت های سهامی گرچه خروج عضو اختیاری بوده ولی اخراج عضو پذیرفته نشده است مگر اینکه بتوان براساس مواد ۳۵ و ۴۵ لایحه ی اصلاح قانون تجارت توجیه کرد.

۴- در شرکت های تعاونی اعضاء از حقوقی همچون حق حضور در مجامع و حق رای، حق نظارت، حق درخواست تشکیل مجامع عمومی، حق انتقال سهام، حق بهره وری از سود خالص، حق انتخاب شدن به عضویت هیات مدیره و بازرسی، حق استعفاء، حق استفاده از پاداش سالانه، حق استفاده از خدمات تعاونی و غیره برخوردارند و در شرکت های سهامی نیز سهامداران از حقوقی چون سهمیم شدن در سود، سهمیم شدن در دارایی شرکت در صورت تصفیه، حق عضویت در شرکت، حق رای، حق انتقال سهام به وسیله ی

دارنده آن دارا هستند که البته این حقوق نسبت به اعضای شرکتهای تعاونی انگشت شمار می باشد.

منابع

- ۱- اسکینی، دکتر ربیعا، **حقوق تجارت شرکت های تجاری**، جلد دوم، تهران، انتشارات سمت، چاپ یازدهم، ۱۳۸۸
- ۲- حکمی، دکتر مرتضی، **شرکت های تعاونی**، تهران، بدون انتشارات، بدون چاپ، ۱۳۳۵
- ۳- حسنی، دکتر حسن، **حقوق تعاون و حقوق تجارت**، تهران، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۴
- ۴- دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه ی دهخدا**، جلد دهم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول از دوره ی جدید بهار ۱۳۷۳
- ۵- راشدی اشرفی، علیرضا، **حقوق تجارت (کاربردی)**، تهران، نشر موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، چ اول ۱۳۷۵
- ۶- ساردویی نسب، دکتر محمد، **نگرش بر مبانی نظری حقوق تعاون در ایران**، نشریه ی اندیشه های حقوق خصوصی، سال ششم، شماره پانزدهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۸
- ۷- سازمان مرکزی تعاون کشور، **نشریه ی شماره ۲۲ «نخست وزیری»**، شرکت های تعاونی وضع فعلی و آینده ی آن ها، جلد دوم، تهران، انتشارات سهامی ایران، اردیبهشت ۱۳۴۸

- ۸- سازمان مرکزی تعاون کشور، نشریه ی شماره ۲۹ «نخست وزیری»، گزارشی درباره ی اصول تعاون، تهران، انتشارات سهامی ایران، مهر ۱۳۴۸
- ۹- سازمان مرکزی تعاون کشور «نخست وزیری»، اقتصاد و سیاست تعاونی، تهران، شرکت سهامی افست، نشریه شماره ۵۵، ۱۳۴۹
- ۱۰- شهریور، علی حسین، حقوق تعاون، تهران، انتشارات پایگان، چاپ اول، ۱۳۸۰
- ۱۱- صفایی، دکتر سید حسین و قاسم زاده، دکتر سید مرتضی، حقوق مدنی (اشخاص و محجورین)، تهران، انتشارات سمت، چ چهاردهم، ۱۳۸۷
- ۱۲- طالب، دکتر مهدی، اصول و اندیشه های تعاونی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۴
- ۱۳- ملکی، بیژن، ابراهیم زاده، علی، شرکت تعاونی از تصمیم تا تشکیل، تهران، انتشارات پایگان، چاپ پنجم، ۱۳۸۳
- ۱۴- ناهید، دکتر منوچهر، نقش شرکت های تعاونی در پیشرفت و توسعه کشاورزی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶
- ۱۵- Aref, Farshid, aricultural cooperatives for agricultural development in Iran, life science journal, volume 8, issue 1, 2011
- ۱۶- BARTOND. 1989 , 'Principles', in D. Cobia, ed. Cooperatives in Agriculture, Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- ۱۷- Carroll, A. B. & Buchholtz, B. (2003), «The Business/Society Relationship», **Ethics and Stakeholder Management**, No.5.

- ۱۸- Cooperatives Act 2002, Australian
- ۱۹- Cooperatives Act 2005, Republic of South Africa
- ۲۰- Department Agriculture, what is a cooperative, republic of south Africa ,published by: department agriculture,2000
- ۲۱- Francisco Julia Igual, Juan and Marl Vidal, Sergio, farm cooperatives and the social economy the case of spain, polytechnic university of Valencia, spain, 2002
- ۲۲- Nilsson, Jerker, the Nature of Cooperative Values and Principle(Transaction Cost Theoretical Explanations),Department of Economics, Swedish University of Agricultural Sciences, 1996
- ۲۳- P Nganwa, Mlyne and S Ferrer, what is south Africa new cooperatives act do for small producers? Agrekon, vol 49, no1, 2010
- ۲۴- Zimbelman, Karen, how to start a food co-op, cooperative grocers information network(CGIN), 2002

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی